

Antiikin omaelämäkerrasto

Sari Kivistö

Päivi Kosonen, *Isokrateesta Augustinukseen. Johdatus antiikin omaelämäkerralliseen kirjallisuuteen.* Jyväskylä: Ateena, 2007. 205 s.

Päivi Kososen johdatus antiikin omaelämäkerralliseen kirjallisuuteen luo katsauksen sellaisiin omaa elämää käsitteleviin kerronnan muotoihin, jotka eivät antiikin aikana vielä muodostaneet selkeää lajia. Kuitenkin kirjailijoiden omaan elämäänsä kohdistama huomio, totuuden kertominen itsestä ja yksilön elämänvaiheiden jäsentäminen ovat piirteitä, joita Kososen käsittelemät tekstit jakavat modernissa mielessä ymmärretyyn omaelämäkerran kanssa. Esittelemällä antiikin moninaisia itsestä kertomisen muotoja Kosonen osoittaa, että piintynyt luulo omaelämäkerran moderniudesta on tässä mielessä väärä.

Kronologinen katsaus etenee kattavasti varhaisista puheista (Isokrateen *Antidosis*, Demostheenen *Puhe kunniaseppeleestä*) aina myöhäisantiikin itsetilityksiin (keisari Julianuksen ja Boethiuksen omaelämäkerralliset kirjoitukset). Kirjoittaja tarkastelee paitsi antiikin kuuluisimpia omaelämäkerrallisia kirjoitelmia (Platonin nimissä kulkeva

VII kirje, Caesarin sodistaan laatimat kommentaarit, Augustinuksen *Tunnustukset*) myös hieinan tuntemattomampia tekstejä (esimerkiksi sofisti Libanioksen *Bios*, kristillinen tunnustus- ja kääntymyskirjallisuus). Aineiston rajauksen välineenä toimii Philippe Lejeuneen pohjaava omaelämäkerrallisuuden määritelmä: kirjailijan ilmaisema (tai teoksista muuten selvästi hahmotettava) pyrkimys keskittyä kertomaan omasta elämästä totuuden mukaisesti narratiivista, retrospektiivista tarinaa. Tällainen pyrkimys voi ilmetä hyvin erilaisissa lajeissa, niin puheissa, kirjeissä, muistelmissa, lohdutuskirjallisuudessa, päiväkirjoissa, sotapoliittisissa kommentaareissa kuin varsinaisissa elämäkertoissa. Antiikin kirjallisuuden esityksissä omaelämäkertaa on käsitelty lähinnä historiankirjoituksen yhteydessä.[1]

Bahtin innoittajana

Kosonen perustelee hyvin aineistonsa rajauksen omaelämäkerrallisuuden määritelmällä. Siihen eivät kuulu kaikki itsestä kertomisen muodot.

Tarkastelun ulkopuolelle jää sellainen minämuodossa kirjoitettu lyiris-subjektiiivinen kirjallisuus, joissa ei hahmotu varsinaista narratiivisen elämäkerran kirjoittamisen pyrkimystä. Kosonen ei näin ollen tarkastele antiikin lyriikkaa, jambirunoutta tai satiiria, joissa kirjoittajat samastuvat runonsa puhujaan sekä viittaavat itseensä ja elämänsä vaiheisiin, mutta joissa ei pyritä kokonaisen elämänkaaren hahmottamiseen. Puhujakin on tällaisessa runoudessa ongelmallinen, osittain kirjallisista konventioista koostuva ja hankalasti identifioitava, ei-historiallinen minuus.

Kososen tutkimuksessa on hienoa ensinnä se, että teos on suomenkielinen. Sinänsä antiikin omaelämäkerrallisuuden historiaa on kartoitettu aiemminkin, mutta ei suomeksi.[2] Lisäksi kirjoittaja käsittelee kohdoteoksiaan kirjallisuudentutkijan ottein ja moderniin omaelämäkerrallisuuden tutkimukseen nojaten. Antiikin filosofiaa esimerkiksi on esitelty viime aikoina enenevästi myös suomeksi, mutta kirjallisuudentutkijoiden antiikkiin kohdistamaa tuoretta tutkimusta ilmestyy Suomessa melko vähän. Teoksesta hahmotuu avoin lajikäsitys ja sen mukainen pyrkimys luodata omaelämäkerran varhaisvaiheita etsimällä relevantteja piirteitä tiukkoja lajirajoja ylittäen ja lajeja yhdisteleviä ”hybriditekstejä” huomioiden. Omaelämäkerrallisuuden varhaisen ja moninaisten muotojen kartoittaminen tarkentaa kuvaa lajihistoriasta ja ehdollistaa naiiveja väitteitä lajin synnystä.

Yhtenä Kososen keskeisenä teoreettisena ja paikoin myös kielellisenä innoittajana on karnevalitutkijana mainetta niittäneen Mihail Bahtinin aina tuoreelta tuntuva esse antiikin elämäkerran ja omaelämäkerran muodoista.[3] Siinä Bahtin hahmottelee antiikin omaelämäkerran tyyppejä ja kiinnittää huomiota esimerkiksi antiikin ihmisen minuuden julkisuuteen, tunteiden ulkoisuuteen ja perheen ja enteiden tärkeyteen roomalaisessa kulttuurissa. Bahtinin tavoin Kosonen korostaa antiikin elämäkerrallista kirjallisuutta julkisena selontekona. Vaikka kerronnan kohteena on yksilön elämä, tarkoitus ei ole kuvata minuutta yksityiselämän tai henkilökohtaisten tunteiden näkökulmasta.

Bahtinin sanoin antiikin kreikkalaisille koko oleminen oli nähtäväksi ja kuultavaksi tarkoitettua, vailla vain itselle näkyvää ja mykästi koettavaa sisäistä rekisteriä, sillä sisäinen elämä saattoi ilmetä ja olla olemassa vain ulkoisesti. Bahtinin mukaan antiikin ihmisen tunteiden ulkoisuus ilmeni esimerkiksi homeeristen sankarien kovaäänisessä tunteiden ilmaisussa, jossa Akhilleuskin parkui suruaan niin, että se kantautui läpi koko

kreikkalaisten leirin. Tämän ulkoisuuden vuoksi elämäkerran ja omaelämäkerran välillä ei hahmotunut kerronnallisia eroja etenkin ennen hellenististä aikaa; tosin omasta itsestä kertomista oli tapana pyydellä anteeksi.

Antiikki vs. moderni

Ulkoisuus näkyi myös niissä funktioissa, joita omaelämäkerrallisuus historiallisissa konteksteissaan sai. Antiikin elämäkerrat ja omaelämäkerrat olivat valtaosin yleisölle suunnattuja julkisia dokumentteja tai historiankirjoitusta hyödyttämään laadittuja muistiinpanoja, joissa kuvattu henkilö edusti jotain muuta kuin aintukertaista itseään – valtiomiestä, puhujaa, kristittyä. Muotokuvan tarkoituksena oli valottaa ihmistä tietyn koulustaustan tuotteena tai karriäärin henkilöitymänä. Usein ne perustelivat apologian tavoin henkilön ratkaisuja, selittivät tekojen motiiveja tai ajoivat hänen henkilöimäänsä ideologiaa. Yksittäinen elämä oli esimerkkitarina ihailtavasta elämäkulusta, samalla kertaa tyyppillinen ja poikkeuksellinen.

Ylistävän aspektin myötä kyseessä saattoi olla kuvaus ihanneihmisestä tai esimerkillisestä kehityksestä, jossa heikkolahjaisesta sopertajasta kasvaa loisteliaa reetori, vastoinkäymisten koettelemasta poliitikosta menestyvä valtiomies tai elämän turhuudessa rypevästä yksilöstä jumalan valittu. Tämä ulkoisuuden ja ihannekuvan laatimisen aspekti, jossa painottuvat kohteen ansiot, toistuu monissa Kososen käsittelemistä teksteistä. Hauska versio aiheesta on Apuleiuksen ”aasiromaani” *Metamorphoses* (suom. *Kultainen aasi*), jossa kertojan muodonmuutos aasiksi ja takaisin ihmiseksi voidaan lukea myös yksilön kehitysprosessin kuvauksena elämää jäsen-tävine käännekohtineen.

Modernin lukijan näkökulmasta psykologis-affektiivisen aineksen ja henkilökohtaisten ”paljastusten” puuttuminen antiikin omaelämäkerrasta voi tuntua pettymykseltä, jonkin olennaisen tiedon puutteelta, mutta antiikin aikana itsestä kertominen hahmotui toisin. Toisaalta voidaan muistuttaa, että modernin omaelämäkerran ei sen paremmin tarvitse keskittyä pelkästään ihmisen ns. sisäiseen, henkilökohtaiseen elämään, emotionaaliseen kehitykseen tai tietoisuuden kasvuun vaikuttaneiden kokemusten luotaamiseen. Jos omaelämäkerta kertoo ihmisen toiminnasta ja jos ihminen ymmärtäään sosiaalisten kontaktiensa kontekstissa, yhtä lailla moderni yksilö voi kuvata itseään osana yhteis-

